

Кошарна. Селищна тогила и некропол. Археологически проучвания 2006–2010.
Съставителство и редакция Димитър Чернаков, Русе, 2012, 279 p.

Volumul de față înfățișează rezultatele cercetărilor recente din tell-ul de la Kosharna. Este un volum colectiv, structurat în 14 capitole, la care au lucrat diverși specialiști. Ilustrațiile de bună calitate, fotografiile și desene, graficele, diagramele și tabelele sunt prezente la sfârșitul fiecărui capitol. Tot la sfârșitul fiecărui capitol se află bibliografia aferentă și un scurt rezumat în limba engleză sau bulgară, după caz.

Volumul este scris în proporție de 80% în limba bulgară, unii dintre autori preferând să își scrie contribuțiile direct în limba engleză.

Cartea începe cu o prefață scrisă de D. Chernakov (*I. Увод*, p. 5–6), urmată de o scurtă prezentare a siturilor arheologice identificate în imediata apropiere a localității Kosharna. Această contribuție (*II. Праисторически обекти в микрорегиона на село Кошарна, община Сливо Поле*, p. 7–16), scrisă de D. Chernakov sub forma unui mic repertoriu al microregiunii, ne aduce în prim plan cele 31 de situri arheologice identificate. Acestea au fost localizate și încadrate cronologic în urma unor cercetări de suprafață. Dintre acestea, două dintre ele sunt așezări de tip tell.

Capitolul *III. Картографско проучване и геодезическо документирање на археологически обект "Селищна тогила и некропол - Кошарна"* (p. 17–25) este prezentarea ridicărilor topografice, efectuate de A. Kamenarov, seriile de hărți, planurile generale și profilele fiind un instrument de lucru indispensabil.

Începând cu capitolul *IV. Разкопки на селищна тогила no. 1 до С. Кошарна през 2007–2009. Стратиграфия, структури, периодизация и хронология* (p. 26–46), D. Chernakov ne face o descriere succintă a săpăturilor efectuate și a rezultatelor obținute. Astfel, ne sunt aduse în prim plan cele patru orizonturi de locuire identificate și cele trei structuri de locuire cercetate. Structurile de locuire, puternic afectate de foc, au orientarea N–S, fiind observat și descris detaliat modul de construcție a pereților. O atenție deosebită a fost acordată structurii de locuire identificate în cel de al treilea orizont. Deși nu a fost surprinsă integral în plan, s-a putut observa faptul că aceasta era împărțită în două camere și a furnizat un bogat material arheologic (ceramică, rășnițe etc). Atenția deosebită acordată acestui complex este determinată de faptul că într-unul dintre

vase a fost găsit un depozit, compus din 23 de lame de silex, două fragmente de *Spondylus* și scoici de râu. Situația a devenit și mai interesantă odată cu descoperirea, sub această structură, a unui schelet de copil.

Capitolul dedicat ceramicii este împărțit în două părți. D. Chernakov semnează subcapitolul *V.1 Характеристика на керамичния комплекс от късния неолит на селищна тогила no. 1 (археологически проучвания 2007–2009)* (p. 48–107), iar M. Popova semnează subcapitolul *V.2. Керамика с графитна украса от селищна тогила no. 1* (p. 108–113). Primul subcapitol este mult mai consistent, datorită numărului mare de fragmente ceramice analizate. Ceramica este împărțită și prezentată pe orizonturi, fiind realizată o tipologie fină a formelor și tipurile decorative. Multe dintre acestea au analogii în tell-uri contemporane de pe teritoriul României. Acest demers este dublat de analize statistice, diagrame și tabele, materialul fiind ilustrat în condiții grafice foarte bune. Subcapitolul se încheie cu un catalog detaliat al vaselor întregi ilustrate. Cel de-al doilea subcapitol este dedicat ceramicii decorate cu grafit, accentul fiind pus pe componentele decorative, distribuția și modul de dispunere a acestora. Ornamentele își găsesc corespondența în așezările contemporane de la Kodjadermen, Smiadovo și Ruse. Și acest subcapitol urmează linia celui dintâi, ceramica fiind prezentată și ilustrată în funcție de orizontul căruia îi aparține.

M. Gurova semnează capitolul *VI. Chalcolithic site of Kosharna: flint assemblages* (p. 115–131). Piesele din silex au fost analizate din punct de vedere tehnologic și tipologic, examinarea la microscop oferind date importante privind funcționalitatea acestora (urmele prezente pe piese au dovedit faptul că erau folosite pentru tăierea cerealelor, a lemnului, prelucrarea pieilor de animale etc.). Sunt trecute în revistă și sursele de materie primă existente în vecinătatea zonei studiate.

Obiectelor speciale găsite pe tell le este dedicat un capitol aparte, capitolul *VII. Предмету на материалната култура от селищна тогила no. 1* (p. 132–167), semnat de D. Chernakov. Acestea au fost împărțite în patru categorii: unelte și ustensile (incluzând piese din piatră, os, corn, ceramică și

cupru), amulete și bijuterii (cuprinzând piese din piatră, os, corn, ceramică, cupru, scoici și *Spondylus*), obiecte din os decorate cu incizii (acestea fiind de fapt obiecte ce prezintă urme de tăiere) și plastică (aici fiind incluse figurinele antropomorfe din lut și os, figurinele zoomorfe, măsuțele miniaturale și vasele antropomorfe), pentru fiecare categorie fiind oferite analogii. Și acest capitol se încheie cu un catalog detaliat al pieselor, ilustrat prin desene și fotografii de bună calitate.

Capitolul VIII. *Kolektubha haxodka ot seliŭha mozila no. 1 do Kouarpha: nozled ot razliŭha uhterpetatubha poziciya* (p. 168–192), semnat de B. Gaydarska, J. Chapman, M. Gurova, D. Chernakov și E. Blake, este dedicat interpretării simbolismului, tipului de asociere, fragmentare, tipului depozițional etc., având în centru depozitul de lame de silex, *Spondylus* și scoici găsit în structura identificată în orizontul trei.

Următorul capitol, IX. *Sbetŭt ha tŭptbute*, este împărțit în trei subcapitole, și anume: IX.1 *NeKpopolŭt ha seliŭceto (arheologičecku razkonku prez 2009 u 2010 z.)* (p. 194–225), semnat de D. Chernakov, IX. 2. *Pozrebalhnyŭt obred ot Kouarpha b kontekta ha octahalite heKpopolu ot kulŭtureh kompleks Kodžadepmen – Gutelhiŭca* (p. 226–235), semnat de Y. Boyadjiev și subcapitolul IX.3. *Arheozoologičecku ahalizi ha materiali ot heKpopolu b mesthocta kory zŭoldŭŭk* (p. 236–237), scris de L. Ninov. Astfel, primul subcapitol ne prezintă cele șase morminte și structurile identificate în zona necropolei situate la 160 m N–V de tell, precum și un catalog al pieselor descoperite în aria cercetată, cel de-al doilea subcapitol tratează ritul funerar, surprins în cadrul mai larg al necropolelor atribuite complexului Kodjadermen – Gulmelnița – Karanovo VI, iar cel de-al treilea subcapitol este o succintă analiză a

resturilor osteologice animale găsite în zona necropolei.

B. Athanassov și K. Mitov sunt autorii capitolului X. *The early Iron Age in Kosharna* (p. 238–259). Cei doi examinează materialele atribuite epocii fierului, găsite atât în zona tell-ului, cât și în zona necropolei, materiale ce nu aparțin unui nivel de locuire, pentru că un astfel de nivel nu a fost surprins arheologic. Ceramicii, analizate din punct de vedere tipologic, tehnologic și decorativ, i-au fost găsite analogii în cultura Babadag.

S. Zăuner semnează capitolul XI. *Anthropological examination of the Kosharna human skeletons* (p. 260–264), fiind analizate în detaliu atât scheletele găsite în cele șase morminte, cât și resturile osteologice umane găsite în așezare.

Capitolul XII. *Fayhata ot nrauctopuŭeckata ceuŭha mozila Kouarpha* (p. 265–274), semnat de L. Ninov, este o trecere în revistă a resturilor faunistice recoltate în timpul cercetării arheologice. Acestea sunt prezentate atât pe orizonturi, cât și pe complexe, rezultatele obținute oferind o imagine destul de clară a dietei comunității preistorice.

Capitolul XIII. *Zaključehue* (p. 275–276), semnat de D. Chernakov, este cel de concluzii, fiind urmat de capitolul XIV. *Publukuŭbahe u popularizirahe ha rezultatute ot arheologičeckute proučbahia b c. Kouarpha prez 2006–2010 z.* (p. 277–278), care este de fapt o listă a publicațiilor referitoare la situl de la Kosharna, urmată de lista autorilor.

Volumul este un instrument de lucru foarte util și binevenit, prin modul în care rezultatele unor cercetări recente au fost puse în circuitul științific.

Meda Toderăș,

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București; e-mail: medatache@gmail.com.

Sorin-Cristian Ailincăi, *Începuturile epocii fierului în Dobrogea. Cercetările arheologice de la Revărsarea, Isaccea, județul Tulcea*, Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie 8, Editura Istros, Brăila, 2013, 242 p., 41 fig., 74 pl.

Prolificul nostru coleg de la Institutul de Cercetări Eco-Muzeale din Tulcea, Sorin-Cristian Ailincăi, ne propune un foarte interesant volum dedicat problemelor primei epoci a fierului din nordul-vestul Dobrogei.

Lucrarea cuprinde un *Cuvânt înainte*, cinci capitole (*Cadrul geografic; Situri din perioada timpurie și mijlocie a epocii fierului în nord-vestul Dobrogei; Așezarea din perioada timpurie a epocii fierului de la Dealul Tichilești;*

Descoperirile din perioada mijlocie a epocii fierului de la Cotul Tichilești; Concluzii), un amplu rezumat în limba engleză, o necesară listă cu abrevieri, o bibliografie cuprinzătoare și ilustrații incluse în text și plasate la finalul volumului (74 de planșe).

După descrierea Dobrogei de nord-vest și a microzonei Tichilești în *Cadrul geografic*, primul capitol (*Situri din perioada timpurie și mijlocie a epocii fierului în nord-vestul Dobrogei*) cuprinde un istoric al cercetării și o prezentare sub formă de catalog a 20 de situri hallstattiene timpurii și mijlocii din nord-vestul Dobrogei. Se remarcă lipsa unor cercetări de mare amploare, majoritatea datelor fiind obținute în urma unor săpături arheologice de dimensiunile unor șanțuri înguste și casete mici, de natură să deformeze calitatea informației arheologice (vezi, de exemplu, fig. 9 sau fig. 16).

Date mai consistente, cu privire la structurile de habitat și la cultura materială specifice epocii discutate, ne oferă capitolul III, în care este discutată pe larg situația de la Revărsarea – *Dealul Tichilești*. Aici au fost surprinse mai multe structuri de habitat, gropi, oseminte umane și o importantă cantitate de material arheologic. Ceramica este foarte bine analizată, după un model patentat cu inteligență de către colegul nostru într-un studiu anterior¹. Capitolul este completat cu un studiu arheozoologic, datorat regretatului Sergiu Haimovici și lui George Bodi de la Iași, precum și cu o interesantă discuție despre cronologia așezării, care repune în discuție sistemul cronologic în trei faze, stabilit, cu mai multe decenii în urmă, de către Sebastian Morintz, pentru cultura Babadag².

În capitolul IV sunt descrise descoperirile arheologice de la Revărsarea – *Cotul Tichilești*, care constau dintr-o așezare cu stratigrafie

neclară, atribuită unei perioade post-Babadag și o necropolă, cu șase morminte cercetate, aceasta fiind probabil mai mare ca întindere. Se remarcă prezența în această așezare a fragmentelor ceramice de tip Basarabi descoperite în locuința 1 (fig. 38/1–2).

Foarte interesant ni se pare capitolul final, dedicat unei discuții generale asupra a trei componente ale Hallstatt-ului timpuriu și mijlociu de la Dunărea de Jos: cultura Babadag, fenomenul Basarabi și necropolele de tip Stoicani. S.C. Ailincăi distinge două orizonturi cronologice în această zonă: un prim orizont, atribuit culturii Babadag, plasat în intervalul sec. X–VIII a.Chr., și un al doilea orizont, cu situri în care este prezentă ceramica de tip Basarabi, „probabil contemporane cu necropolele de tip Stoicani”. Exact în acest orizont poate fi plasată așezarea de la Revărsarea – *Cotul Tichilești*, orizont denumit, de către colegul nostru, „grupul Stoicani”. O deosebire esențială între cultura Babadag și grupul Stoicani, observată pe bună de dreptate de S.C. Ailincăi și care vine să-i întărească în mod fericit concluziile, este diferența de comportament în domeniul manifestărilor funerare. Dacă în cultura Babadag avem de-a face cu binecunoscutele „descoperiri macabre”, care presupun o manipulare *post-mortem* a osemintelor umane în cadrul așezărilor, ulterior (probabil începând cu a doua jumătate a sec. VIII a.Chr.) apar necropole de mari dimensiuni la Dunărea de Jos, „organizate pe parcele și cu reguli stricte de rit și ritual”. În treacăt fie spus, acest moment coincide (întâmplător sau nu) cu încetarea bruscă a fenomenului depunerii de bronzuri la Dunărea de Jos, indicând, poate, o restructurare la nivelul fenomenului religios.

Calitatea textului și a ilustrațiilor, originalitatea ideilor și curajul de a ataca unele dogme ale arheologiei românești și nu numai, fac din acest volum o lectură obligatorie pentru toți cercetătorii epocii hallstattiene de la Dunărea de Jos.

Cristian Eduard Ștefan,
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București; e-mail: cristarh_1978@yahoo.com.

¹ S.C. Ailincăi, *Ceramica din siturile culturii Babadag. Cu privire specială asupra descoperirilor din Dobrogea*, Peuce S.N. 9, 2011, p. 55–178.

² S. Morintz, *Noi date și probleme privind perioadele hallstattiene timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (Cercetările de la Babadag)*, TD 8, 1–2, 1987, p. 39–71.

Apollonia du Pont (Sozopol). La nécropole de Kalfata (Ve–IIIe s. av J.-C.). Fouilles franco-bulgare (2002–2004), A. Hermary, K. Panayotova, A. Baralis, M. Damyanov, A. Riapov, avec des contributions de Ph. Columbeau, B. Devillers, M. Gyuzelev, A. Keenleyside, A.-S. Koeller, N. Marriner, Chr. Morhange, D. Nedev, A. Richier, Bibliothèque d'Archéologie Méditerranéenne et Africaines 5, Paris, 2010, 300 p., 129 pl.

Cartea, apărută în seria Bibliothèque d'Archéologie Méditerranéenne et Africaines, este rezultatul unui proiect al CNRS în colaborare cu Academia Bulgară de Științe, mai precis între Centrul Camille Jullian din Aix-en-Provence (A. Hermary, A. Baralis, A. Riapov) și Institutul de Arheologie din Sofia (K. Panayotova)³. Proiectul, desfășurat în două etape, săpături (2002–2004) și publicarea rezultatelor (2005–2007), a avut ca obiectiv cercetarea unei porțiuni (300 m²) din necropola plană de la Kalfata, una dintre necropolele Apolloniei, care se întinde la sud de cetate, pe litoralul golfului Mării Negre dintre capul Harmanité și capul Kolokite. Cercetările echipei franco-bulgare au scos la lumină 56 de morminte (47 de înhumăție și nouă de incinerăție), la care se adaugă 35 de depozite și 11 mici vetre conținând ofrande. Acestea fac parte dintr-o necropolă plană, care a funcționat din a doua jumătate a sec. V a.Chr. până la sfârșitul sec. III a.Chr., perioada cea mai înfloritoare a Apolloniei Pontice (azi Sozopol).

Cercetările sistematice din această necropolă au început în 1946 și au fost continuate cu întreruperi până în prezent, descoperindu-se în jur de 3000 morminte⁴. Volumului editat de I. Venedikov (*Apolonija: Razkopkite v nekropola na Apolonija prez 1947–1949 g.*, Sofia 1963), care publică cele 801 morminte săpate la sfârșitul anilor 40 ai secolului trecut, li se adaugă în ultimele decenii o serie de articole,

³ Este de amintit aici volumul realizat ca urmare a unei colaborări olandezo-bulgare: R. Docter, K. Panayotova, J. de Boer, *Apollonia Pontica 2007*, Gent, 2008, 188 p.

⁴ 1200 morminte doar în perioada 1992–2008, căroră li se adaugă alte sute de morminte din săpăturile mai vechi, o bună parte încă inedite, cf. K. Panayotova, *The necropolises of Apollonia Pontica*, în D.V. Grammenos, E.K. Petropoulos (ed.), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, vol. 1, Thessaloniki, 2003, p. 123.

fie sinteze⁵, fie rapoarte de săpătură în AOR (Arheologičeskiy otkritiya i razkopki). Ca și în monografiile anterioare privitoare la necropolele Apolloniei, lucrarea de față cuprinde, pe lângă descrierea și analiza contextului arheologic, și numeroase studii de materiale: ceramice, obiecte minore, studii de antropologie. De data aceasta însă, avem de-a face cu o lucrare într-o limbă de circulație internațională.

Lucrarea este structurată în trei părți. Prima parte are rolul de introducere în topografia și istoria Apolloniei, cuprinzând la rândul ei cinci capitole. Astfel, în primul capitol, A. Hermary și A. Baralis fac o prezentare generală a istoriei cetății (p. 11–17), cu principalele episoade, documentate în principal pe baza surselor literare și epigrafice (momentul colonizării, relațiile cu Atena, Filip II, Lysimach, cu dinastia traci, cu Mithridates Eupator, războiul cu Messambria). Cel de-al doilea capitol, destinat istoriei cercetărilor de la Apollonia (p. 19–22), realizat de K. Panayotova, insistă mai ales asupra primelor cercetări din sec. XIX, anterioare sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial, nu numai pentru caracterul lor mai puțin cunoscut, cât pentru însemnătatea descoperirilor. Cercetările sistematice, începute în anii 1946–1949, au continuat în deceniile următoare, fiind prilejuite și dictate în bună parte de lucrările edilitare.

Al treilea capitol este un studiu de geoarheologie, realizat de o echipă de geografi a centrului CEREGE al Universității din Provence: Chr. Morhange, B. Devillers, N. Marriner (p. 23–30). Obiectivele cercetării acesteia au fost stabilirea cadrului geografic (paléoenvironnement) al necropolei Kalfata și localizarea porturilor Apolloniei. În primul caz, stratigrafia indică apropierea litoralului în faza inițială a necropolei, pentru ca apoi mormintele din sec. IV a.Chr. să fie complet săpate în nisipul plajei și acoperite

⁵ Vezi *supra*, n. 2.

de asemenea cu cel rezultat din depuneri eoliene (p. 30). În ceea ce privește portul antic, carote realizate în actualul port turistic, situat la vest de peninsula Skamni, susțin ipoteza existenței în Antichitate, în această zonă, a unui port natural „deschis” (p. 27). Studiul indică, la fel ca în alte cazuri recente (peninsula Taman, Histria), o variație a nivelului Mării Negre sub 1 m în mileniul I a.Chr., mult mai puțin decât se credea în a doua jumătate a secolului trecut.

Al patrulea capitol al părții introductive a volumului este dedicat spațiului urban și teritoriului cetății (p. 31–38). Acesta a fost realizat de D. Nedev (Muzeul din Sozopol), care a condus săpăturile de salvare din orașul modern, și M. Gyuzelev (Muzeul din Burgas), autor al unei lucrări despre așezările de pe coasta vest-pontică dintre capul Emine și Byzantion⁶. Sunt menționate în primul rând edificiile cele mai însemnate descoperite până în prezent, publicate lapidar și într-o sinteză din 2003⁷, precum sanctuarul Afroditei Syrie, sanctuarul Hekatei, un sanctuar necunoscut, un edificiu cu caracter public, o serie de cisterne, ce asigurau alimentarea cu apă, cărora li se adaugă ateliere metalurgice și ceramice, locuințe. Prima parte a cărții se încheie cu un capitol general despre necropolele Apolloniei, capitol realizat de K. Panayotova, care se ocupă cu cercetarea acestora din 1992 (p. 39–46). Sunt prezentate pe scurt necropolele plane și tumulare din toate perioadele cetății, din epoca arhaică până în cea romană-bizantină, situate între peninsula Skamni și peninsula Boudjaka (fig. 18, p. 40). O parte dintre autorii lucrării de față au publicat în ultimii ani numeroase sinteze referitoare la istoria și evoluția

cetății în lucrări cu o largă circulație. Aceștia reiau aici aceleași idei și informații, singurele noutăți fiind cercetările geo-arheologice și câteva săpături din interiorul cetății.

Cea de-a doua parte a cărții prezintă săpăturile din anii 2002–2004 (p. 49–134) și este structurată în două capitole: în primul se are în vedere stratigrafia și construcțiile din arealul cercetat (p. 49–82), iar în cel de-al doilea, autorii fac o descriere detaliată a celor 56 de morminte (p. 83–116), 35 de depozite (p. 117–129) și 11 vetre (p. 130–134). Este o descriere de tip catalog, care prezintă fișa fiecărui complex (stratigrafie, inventarul obiectelor și datare). Tot aici se face o periodizare a necropolei, stabilindu-se patru etape de funcționare a acesteia.

În cea de-a treia parte a cărții, care, de altfel, este și cea mai consistentă, sunt sintetizate rezultatele cercetării. Principalele observații privitoare la practicile și ritualurile funerare sunt expuse de către A. Baralis (p. 139–164). Plecând de la descoperirile franco-bulgare, autorul aduce în discuție, cu ajutorul unor analogii din lumea greacă, diverse aspecte ale practicilor funerare întâlnite aici. Câteva dintre observații sunt interesante, puțin discutate pentru alte colonii, precum spargerea intenționată a fundului vasului înaintea depunerii acestuia sau o discuție largă, referitoare la vetrele din interiorul necropolei. Anumite aspecte ale ritualurilor funerare sunt completate de A. Hermary cu un raport despre resturile de faună al lui Ph. Columbeau (p. 165–173). Un subcapitol despre mormintele de copii (A.-S. Koeller, p. 173–178) încheie capitolul dedicat practicilor funerare. Cel de-al doilea capitol este destinat publicării inventarelor funerare pe categorii de material, astfel: ceramica pictată, în primul rând atică cu figuri roșii (A. Hermary, p. 179–193), ceramica cu firnis (A. Riapov, M. Damyanov, p. 193–228), ceramica comună (A. Riapov, M. Damyanov, p. 229–247), figurinele din teracotă și vasele plastice (K. Panayotova, A. Hermary, p. 247–253), țiglele ștampilate (K. Panayotova, A. Hermary, p. 253–254), obiectele din metal inclusiv monedele (K. Panayotova, A. Hermary, p. 254) și diverse obiecte din sticlă, os (K. Panayotova, A. Hermary, p. 262–265).

Un studiu de antropologie, realizat de Anne Keenleyside, este anexat la sfârșitul volumului (p. 267–282). Acesta are în vedere un lot de 240 de schelete, provenind din săpăturile recente ale

⁶ M. Gyuzelev, *The West Pontic Coast between Emine Cape and Byzantion during the First Millennium BC*, Burgas, 2008.

⁷ D. Nedev, *Apollonia Pontica (end of 7th–1st centuries BC)*, în D.V. Grammenos, E.K. Petropoulos (ed.), *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, vol. 1, Thessaloniki, 2003, p. 101–106, 120–123. Acestea i se adaugă: A. Baralis, M. Gyuzelev, D. Nedev ș.a., *Aperçu sur l'organisation urbaine d'Apollonia du Pont. La parcelle UPI XI–XII–515, în The Bosphorus. Gateway between the ancient West and East (1st millennium BC – 5th century AD). Proceedings of the Fourth International Congress on the Black Sea Antiquities. Istanbul, Oxford, 2013*, p. 315–323.

K. Panayotova. Sunt discutate diferite aspecte ale patologiei scheletale și dentale a lotului respectiv, cu specială privire asupra celui provenit din săpăturile echipei franco-bulgare de la Kalfata.

Fiecare capitol este însoțit de o ilustrație de foarte bună calitate. Bibliografia (p. 283–300) și 129 planșe color încheie acest volum.

Publicarea detaliată a unor săpături, fie ele restrânse ca întindere, precum și o serie de studii interdisciplinare (de geo-morfologie, paleo-

faună și antropologie), cărora li se adaugă sinteze privind cercetările din cetate și necropole, așază această carte alături de cea a colectivului condus de Venedikov, apărută în 1963, constituind un punct de reper în bibliografia arheologică a Apolloniei.

Florina Panait-Bîrzescu,
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București; e-mail: florina12@gmail.com.

ABREVIERI

- ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
ActaMT – Acta Musei Tutovensensis, Bârlad
AÉ – Anné Épigraphique, Paris
American Anthropologist – Journal of the American Anthropological Association, Washington D.C.
AmerAnt – American Antiquity, Washington, D.C.
Angustia – Angustia, Arheologie – Etnografie, Sf. Gheorghe
ANRW – Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, Berlin – New York
Apulum – Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași – București
BCH – Bulletin de Correspondance Hellénique, Atena, Paris
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BIFAO – Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale
Bulletin AIESEE – Bulletin d'archéologie sud-est européenne, București
ByzZ – Byzantinische Zeitschrift, München
CAMNI – Cercetări arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București
Carpica – Carpica, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CI – Cercetări Istorice, Iași
CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum, Berlin
Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; serie nouă
N.S. (nouvelle série); Révue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
Danubius – Danubius, Galați
Dialogues d'histoire ancienne – Dialogues d'histoire ancienne, Paris, Atena
Drobeta – Drobeta-Turnu Severin
EJA – European Journal of Archaeology
Etudes balkaniques – Etudes balkaniques, Sofia
EurAnt – Eurasia Antiqua, Zeitschrift für Archäologie Eurasiens, Mainz am Rhein
Haemus – Haemus, Tirana
Historia Urbana – Historia Urbana, Sibiu
ILD – C.C. Petolescu, *Inscripții latine din Dacia*, București, 2005
Istros – Istros. Buletinul Muzeului Brăilei. Studii, comunicări, note, Brăila
JÖB – Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik, Viena
Ktema – Civilisations de l'Orient, de la Grèce et de Rome antiques, Strasbourg
MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, București
MemAntiq – Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
Notes and Queries – Notes and Queries, Oxford Journals
Nueva Antropología – Nueva Antropología, Mexico
PAS – Prähistorische Archäologie Südosteuropas, Berlin
Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și
Arheologie, Constanța
PZ – Prähistorische Zeitschrift, Leipzig – Berlin
RCRFAcA – Rei Cretariae Romane Fautorum Acta, Abingdon

SCIVA, tomul 65, nr. 1–2, București, 2014, p. 191–192

- RE – Revue Epigraphique, Paris
RESEE – Revue des Études Sud-Est Européennes, București
RevIst – Revista de Istorie/Istorică, București
Revista Bistriței – Revista Bistriței, Bistrița
RevMuz – Revista Muzeelor, București
RMD – M.M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, 2 vol., Londra, 1978 și 1985
RMM – MIA – Revista Muzeelor și Monumentelor, Monumente Istorice și de Artă, București
RRH – Revue Roumaine d’Histoire, București
SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
Sargetia – Sargetia, Acta Musei regionalis Devensis, Deva
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SGU – *Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten. Eine Veröffentlichung der Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz*
SJ – Slavic Journal
SP – Studii de Preistorie, București
StCl – Studii Clasice, București
StComSatu Mare – Studii și Comunicări, Satu Mare
TD – Thraco-Dacica, București
Tyche – Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
UPA – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn